

ЕКОНОМІЧНО ОБҐРУНТОВАНЕ ЦІНОУТВОРЕННЯ НА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКУ ПРОДУКЦІЮ ЯК ЧИННИК РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ

Постановка проблеми. Аграрний сектор економіки України займає домінуючу позицію, серед інших галузей народного господарства, так як забезпечує продовольчу безпеку держави, а промислові галузі – сировиною. На жаль, на сьогоднішній день аграрний сектор економіки переживає кризовий період. Досвід зарубіжних країн з розвинутою ринковою економікою свідчить, що ефективність агропромислового виробництва і розвиток сільських територій значною мірою залежать від державного регулювання й підтримки.

Виділяють прямі та непрямі методи регулювання агропромислового комплексу. Серед непрямих методів важливе місце посідає обґрунтоване ціноутворення на сільськогосподарську продукцію. У сільському господарстві України, на жаль, цей чинник навпаки спричиняє низьку ефективність виробництва. Це пов'язано з тим, що сільське господарство має не рівні стартові умови господарювання порівняно з іншими галузями.

При переході до ринкових відносин для всіх галузей економіки було створено умови вільного ціноутворення, а для сільського господарства запроваджено орієнтовні ціни, що зростали значно нижчими темпами, ніж на товари і послуги, які споживаються сільським господарством, що викликало диспаритет цін [3, С. 5]. Дана проблема у вітчизняній науковій сфері є відносно новою, але це не впливає на актуальність її дослідження.

Аналіз останніх досліджень. У вітчизняній і зарубіжній економічній літературі приділено достатньо уваги питанню ціноутворення в агропромисловому комплексі. Ґрунтовні дослідження здійснили у своїх працях П.Т. Саблук, Ю.Я. Лузан, В.Я. Месель-Веселяк, М.М. Федоров та інші. Але чимало питань стосовно механізму ціноутворення на сільськогосподарську продукцію в ринкових умовах та чинників, що на нього впливають залишаються недостатньо дослідженими.

Виклад основного матеріалу. На сьогоднішній день, одним з важливих напрямів державної координації ринкових механізмів в агропромисловому комплексі є координація цін. Стан аграрного сектору економіки залежить від обґрунтованої аграрної політики держави, головним елементом якої є цінові регулятори.

Згідно зі ст. 189 Господарського кодексу України: «ціна є формою грошового визначення вартості продукції (робіт, послуг), яку реалізують суб'єкти господарювання». Особливістю ринкової ціни вважають те, що вона встановлюється на ринку відповідно до суспільного попиту і пропозиції.

Ціновий механізм агропромислового комплексу є складовою загального цінового механізму економіки України. Схематично механізм ціноутворення зображено на рис. 1.

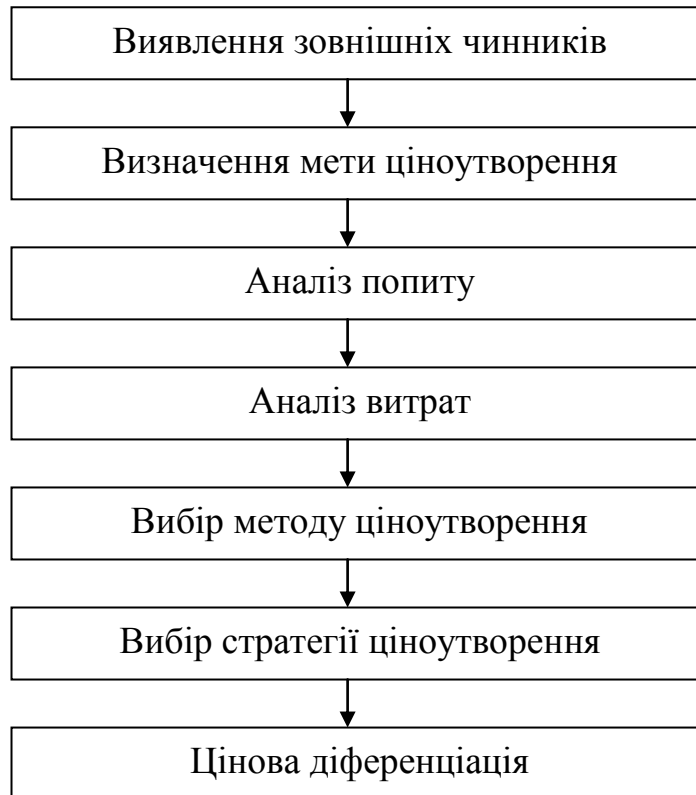

Рис.1. Схема ціноутворення

Особливу роль повинна виконувати система науково обґрунтованих і збалансованих між собою цін. Значення цін сільськогосподарських виробників на даному етапі полягає в тому, що:

по-перше, ціни повинні виступати гарантом прибутковості;
 по-друге, повинні стимулювати раціоналізацію сільськогосподарського виробництва.

В сучасній практиці виділяють чотири основні мети в системі ринкового ціноутворення на сільськогосподарську продукцію:

- забезпечення «виживання». Ця мета визначається в умовах низької купівельної спроможності покупців, а також в умовах високої конкуренції на ринку одноманітної сільськогосподарської продукції;

- максимізація поточного прибутку. Даний підхід притаманий сільгоспвиробникам, які володіють значною часткою споживчого ринку, і які віддають перевагу не довгостроковим, а поточним фінансовим показникам;

- заволодіння максимальною часткою ринку. Дана мета передбачає збільшення об'ємів збуту сільськогосподарської продукції. Досягнення цієї мети привабливо тим, що такий стан на ринку дає змогу мати низькі витрати та високі довгострокові прибутки;

- заняття провідного місця по якості виробленої продукції. Передбачає переробку сировини для виготовлення дитячого харчування, делікатесної, екологічно безпечної та лікувально-оздоровчої продукції, а також пакування продуктів. Як правило, це призводить до підвищення ціни на кінцевий продукт.

В умовах ринкової економіки на процес ціноутворення у сільському господарстві впливають внутрішні та зовнішні чинники.

До внутрішніх чинників, що впливають на механізм ціноутворення у сільському господарстві можна віднести:

- об'єм ринку;
- особливості виробництва;
- специфіка продукції, що виробляється (ціна підвищується на продукцію, що підлягає більш детальній обробці, а також делікатесну продукцію);
- маркетингова стратегія розвитку підприємства;
- врахування специфіки життєвого циклу продукції;
- рекламна діяльність;
- мобільність виробничого процесу;
- тривалість просування продукції по ланцюжку від сільськогосподарського виробника до споживача;
- імідж виробника на споживчому ринку;
- організація сервісних послуг та розвиток фірмової торгівлі.

До зовнішніх чинників відносять:

- політичний клімат та політичну стабільність;
- загальний стан економіки держави і регіону;
- кон'юнктуру світового ринку та міжнародну економічну інтеграцію;
- стан конкуренції на аграрному ринку;
- характер регулювання економіки державою;
- рівень та динаміку інфляції;
- об'єм і відмінності існуючого і перспективного споживчого попиту;
- дефіцит необхідних ресурсів (трудових, фінансових тощо).

Принцип комплексного підходу до формування цінових пропорцій в агропромисловому комплексі нерозривно пов'язаний із необхідністю розробки єдиної методичної бази, концепції ціни, що відбиває об'єктивні економічні процеси й обмежує ролі суб'єктивних факторів у ціноутворенні. Такий підхід передбачає формування системи цін, до якої належать: відпускні та договірні ціни на засоби виробництва, закупівельні та договірні ціни на сільськогосподарську продукцію, оптові та договірні ціни на продукцію переробної промисловості, роздрібні ціни на продовольство, яке реалізується населенню [1, С. 189].

В умовах лібералізації цін важливе значення має підтримка з боку держави належного рівня платоспроможності населення. Відставання попиту населення на продовольство створює штучну кризу перевиробництва сільськогосподарської продукції та його катастрофічне скорочення. Тому ціновий механізм агропромислового комплексу має перебувати у тісному зв'язку з «споживчим кошиком», який визначає фізіологічно-нормативне душеве споживання населенням продовольчих товарів. Цей «кошик» повинен бути об'єктивно обґрунтованим.

За умов переходу до ринкової економіки модель ціноутворення у промисловості й сільському господарстві (відношення прибутку до собівартості продукції) не є досконалою, оскільки базується на різних методологічних основах. Для сільського господарства визначилися так звані орієнтовні ціни, в основу яких покладено середню по Україні фактичну собівартість, скориговану на індекс зростання цін на спожиті засоби виробництва і збільшення витрат на оплату праці у зв'язку з інфляцією, та рентабельність на рівні, близькому до оптимального. Тобто якоюсь мірою орієнтовні ціни в сільському господарстві разом із дотаціями й компенсаціями на момент їх розрахунку виконували функцію міри суспільно необхідних витрат. Але внаслідок безупинного зростання цін на засоби виробництва, що надходять з промисловості, а також систематичного підвищення роздрібних цін на товари та послуги, які споживаються працівниками сільського господарства, орієнтовні ціни швидко втрачають реальну вартісну основу [1, С. 189-190].

У промислових галузях та сферах, що надають послуги сільському господарству, ціна формується на іншій методологічній базі. У розрахунках оптово-відпускних цін за основу беруться не середні галузеві витрати, а індивідуальна собівартість продукції конкретного підприємства з усіма його негативними факторами та індивідуальний рівень

рентабельності в межах контрольованого нормативу (15–25 %) [1, С. 190]. А оскільки більшість промислових підприємств, особливо сільськогосподарського машинобудування, є монополістами у виробництві продукції, то в основу так званих договірних цін береться індивідуальна ціна виробника. Це суперечить елементарним основам як ринкової, так і планово-регульованої економіки й закріплює цінові диспропорції на користь промисловості, поглиблюється міжгалузевий диспаритет цін.

Концепцію паритету можна виразити реально та номінально. Суть реального паритету вдало висловив колишній Президент США Дж. Рузвельт: «Якщо в 1912р. фермер міг відвезти в місто бушель зерна, продати його, купити собі сорочку, то і сьогодні він повинен бути в змозі відвезти в місто бушель зерна і купити сорочку». Інакше кажучи, президент країни визнав, що реальний паритет у 1930-ті роки повинен бути таким, як у 1912р.

Економічні розрахунки засвідчують, що за реалізовану в 1998р. продукцію (порівняно з 1990р.) український сільськогосподарський виробник, користуючись порівнянням Дж. Рузвельта, може купити собі лише рукав від сорочки. Наприклад, щоб у 1998р. купити комбайн «ДОН-1500», потрібно було продати пшениці третього класу в 14, 7 разів, молока в 16,2, великої рогатої худоби в 21,2 разів більше порівняно з 1990р. [5, С. 44].

Політика підтримання мінімальної ціни, яка є вищою від рівноважної, полягає в тому, що приватні покупці купують певну кількість продукції, а залишок продукції (надлишок пропозиції) викуповує уряд за ціною, вищою від рівноважної, і зберігає її на складах. У цьому випадку сільгоспвиробники виграють, бо їхні доходи зростають. Закуповуючи ж надлишкову продукцію, держава несе великі витрати на її придбання і зберігання. Платники податків змушені витримувати більший податковий тягар, щоб фінансувати цю державну політику. Споживачі сільськогосподарської продукції втрачають, бо змушені платити вищу від рівноважної ціну і споживати менше продукту.

У деяких випадках різниця між ринковою ціною і ціною підтримання суттєва (наприклад, у США ціна на цукор учетверо перевищує ціну світового ринку). Використовуючи політику компенсації різниці цін, уряд запроваджує гарантовану мінімальну ціну. Однак продукцію продають на ринку за ціною попиту. Різницю між ринковою і гарантованою мінімальною ціною уряд виплачує фермерам у вигляді дотацій. Ця програма є ефективнішою від попередньої, оскільки всю продукцію продають і немає надлишків. Уряд не несе витрат на зберігання, а витрачає кошти із держбюджету на дотації [6, С. 28].

Конгрес США використовує паритетні ціни під час встановлення цінової підтримки для сільськогосподарських виробників. За роки дотримання паритету цін (з 1933р.) у сільському господарстві країни було закладено такий потенціал, який забезпечив темпи росту продуктивності праці удвічі вищий, ніж в інших галузях. Це й зумовило економічну доцільність адекватного зменшення паритету цін без збитків для сільськогосподарських товаровиробників [2, С. 34-35].

В Україні одна з нагальних проблем – зупинити обвальний спад виробництва сільськогосподарської продукції та забезпечити його значне зростання. Для вирішення цих проблем необхідна державна економічна підтримка сільського господарства. Таким шляхом свого часу рухались і йдуть всі країни, які досягли значних економічних успіхів в агропромисловому комплексі.

Проблематичним і загрозливим для подальшого розвитку аграрного сектору є також стримування процесу включення вартості земельних ресурсів в економічний оборот. На жаль, навіть у науковому середовищі ще до цього часу точаться дискусії про доцільність вирішення цього питання, зокрема про порядок їх врахування при формуванні собівартості й ціноутворенні на сільськогосподарську продукцію.

Слід зазначити, що дане питання ще не набуло гостроти через постійне відтермінування запровадження ринку земель сільськогосподарського призначення, що в

економічному плані не дає можливості земельним ділянкам стати товаром і не супроводжується відповідними витратними складовими, пов'язаними із земельними транзакціями. Це вказує на те, що земельні відносини крім орендної плати нині не впливають на економічні результати господарювання сільгоспвиробників [4, С. 6].

У формулі ціноутворення на вироблену продукцію належне місце повинно відводитися ресурсу землі, врахованому через норму прибутку на авансований капітал. Такий підхід дасть змогу забезпечити однакові умови для всіх галузей виробництва та сфер діяльності, вирішити проблему паритетності економічних відносин і привабливості аграрної сфери [3, С. 5].

Важливою складовою ціноутворення є забезпечення справедливого розподілу доходів між усіма суб'єктами, які беруть участь у загальних економічних результатах агропромислової діяльності, створення системи громадських професійних і міжпрофесійних формувань, які повинні брати участь у ціноутворювальних процесах, а також господарських об'єднань на кооперативних засадах, що не знайшло поки що відповідного розвитку [4, С. 15].

Дослідження особливостей ціноутворення на сільськогосподарську продукцію дає підстави розробити модель цінового механізму агропромислового комплексу.

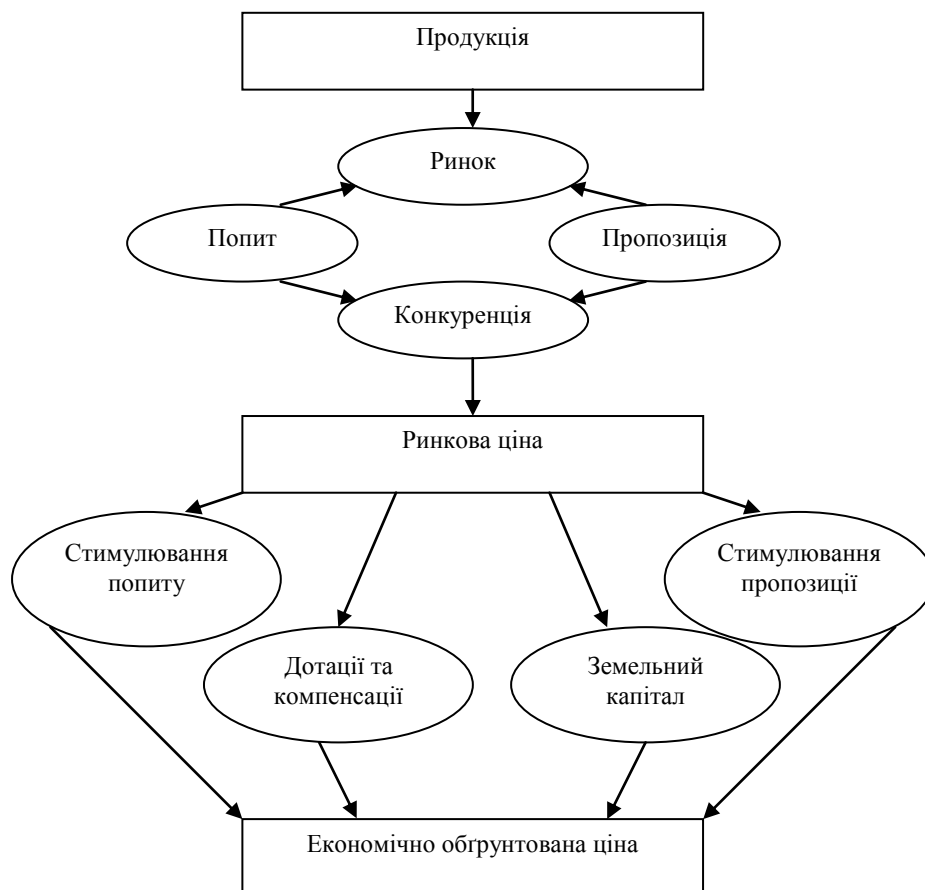

Рис. 2. Модель цінового механізму агропромислового комплексу

Висновки. З вище викладеного можна зробити наступні висновки:

1. Кризова ситуація в сільському господарстві зумовлена перш за все руйнацією адміністративно-командної системи ціноутворення. Але без системної і своєчасної заміни її ринковою системою, неправомірним є сподівання на регулювальну роль «невидимої руки» ринку.

2. Причиною недостатньо розвинутого виробництва та його ефективності є недосконалий ціновий механізм, що призвів до диспаритету цін не на користь сільському господарству проти галузей промисловості, які виробляють промислово-технічні ресурси для села.

3. У державі мають бути створені однакові стартові умови для ефективного функціонування всіх галузей і сфер економічної діяльності. Стосовно до аграрного сектору економіки цього не можна досягти без капіталізації землі та введення її в систему ціноутворення для економічного регулювання міжгалузевих відносин.

Анотація

Розглянуто проблеми формування ціни на продукцію сільськогосподарських виробників. Досліджено методи ціноутворення, запропоновано систему принципів згідно яких повинно здійснюватися ціноутворення на сільськогосподарську продукцію, обґрунтовано критерії ефективної оцінки рівня ціноутворення та визначені показники за якими вона проводиться.

Ключові слова: сільськогосподарська продукція, ціноутворення, методи ціноутворення, економічно обґрунтоване ціноутворення, ринкова ціна.

Аннотация

Рассмотрены проблемы формирования цены на продукцию сельскохозяйственных производителей. Исследованы методы ценообразования, предложена система принципов, согласно с которыми должно осуществляться ценообразование на сельскохозяйственную продукцию, обоснованы критерии эффективной оценки уровня ценообразования и определены показатели, по которым она проводится.

Ключевые слова: сельскохозяйственная продукция, ценообразование, методы ценообразования, экономически обоснованное ценообразование, рыночная цена.

Annotation

It is regarded the problems of formation of the price for production of agricultural manufacturers. It is investigated the pricing methods, offered the system of principles according to which the pricing on agricultural production should to be carried out, also it is proved the criteria of an efficient estimation of the level of pricing and it is defined the indicators on which the pricing should be carried out.

Key words: agricultural production, pricing, the pricing methods, economically proved pricing, a market price.

Список використаних джерел:

1. Кірілеско О.Л. Проблеми ціноутворення в аграрному секторі в ринкових умовах господарювання // Науковий вісник Буковинської державної фінансової академії, 2011, № 2 (21). – С. 183-196.
2. Лойд Д. Тайджен. Сільськогосподарський паритет, історичний огляд і альтернативні прогнози / Д. Тайджен Лорд. – МСГ США, 1987. – С. 34-56.
3. Саблук П.Т. Реалізація механізму реформ в аграрній сфері // Економіка АПК, 2011, № 10. – С. 3-6.
4. Саблук П.Т., Лузан Ю.Я. Основні напрями удосконалення державної аграрної політики в Україні / Саблук П.Т., Лузан Ю.Я.// Економіка АПК. – 2011. - № 5. – С. 3-16.
5. Шпичак О. Ціноутворення та інфраструктура формування ринкових відносин в АПК // Економіка АПК. – 1999. - № 1.
6. Янків М.Д., Майовець Є.Й., Реверчук С.К. Попит, пропозиція та ціни на ринку сільськогосподарської продукції. – Львів: Діалог, 1998.